

Iš kairės: peilis tiesiais ašmenimis, peilis lenktais ašmenimis ir yla. IV–VI a. Maudžiorų kapinynas (Kelmės r.), Žaduvėnų pilkapynas (Telšių r.).

moterų kapus guldydavo mirusiosios juosmens srityje (Vaškevičiūtė I.).

Rečiau centrinės Žemaitijos kapinyuose pasitaikė tokių darbo įrankių, kaip geležinės peikenos, dalgiai ar adatos. Su peikenomis susidurta tyrinėjant Maudžiorų kapinyną. Kasinėjimų metu rastos 2 peikenos. Viena iš jų buvo paguldyta mirusiojo galvos dešinėje pusėje (kapas Nr. 141), o kita – prie mirusiojo dešinės kojos, kelio srityje (kapas Nr. 214) (Valatkienė L.).

Tyrinėtų centrinės Žemaitijos VIII–XII a. kapinynų archeologinėje medžiagoje žinomas tik 1 dalgis ir 1 adata. Dalgis rastas pietvakariųjų žemaičių Žąsino kapinyno kape Nr. 13, mirusiojo kairės kojos blauzdos srityje, o adata – pietrytinių žemaičių Paluknio kapinyne palaidotos moters (kapo Nr. 14) juosmens dešinėje pusėje (Vaitkunskienė L., Dowgird T.).

Žemaičių kapuose randami darbo įrankiai iš esmės niekuo nesiskiria nuo kitų baltų genčių darbo įrankių bei technologškai mažai kuo skiriasi nuo kaimyninių skandinavų ar slavų genčių įrankių. Žinoma, pilno vaizdo apie naudotus darbo įrankius iš kapų medžiagos susidaryti negalima, nes laidotuvių metu ne visus juos dėdavo į kapus, be to, didelė dalis įrankių buvo pagaminti iš medžio bei kitų aplinkos poveikiui neatsparių medžiagų, kurios laikui bėgant greitai sunyksta.

Nuotraukos iš Žemaičių muziejaus „Alka“ fondų

„ŽEMAIČIŲ tarmės, 1 dalis. Žemaičių tarmės krašto istorija“

2026 m. Vilniaus knygų mugėje buvo pristatyta 2025 m. Lietuvių kalbos instituto išleista iš Kretingos rajono Reketės kaimo (Imbarės seniūnija) kilusio kalbininko Antano Salio knyga „Žemaičių tarmės, 1 dalis. Žemaičių tarmės krašto istorija“ (vok. „Die žemaitischen Mundarten. Teil I. Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets“, 1930) – A. Salio parašytos mokslų daktaro disertacijos vertimas iš vokiečių į lietuvių kalbą (vertėjas – Alfonsas Tekorius (1934–2025)). Knygą sudarė Geolingvistikos centro mokslo darbuotoja dr. Simona Vyniautaitė.

Pristatant šią knygą visuomenei buvo akcentuojama, jog „*Gyvybingas ir stragus žemaitiškas žodis nuo seno ėjo pas žmogų ir tapo žemaičių tapatybės simboliu*“. Išleidžiant knygą, organizuojant jos pristatymą LITEXPO parodų rūmuose siekta „aktualizuoti ne tik A. Salio surinktus vertingus istorinius duomenis, jo istorines ir kalbines išvalgas, bet ir aktualiais žemaičių tapatybės klausimais pakviesti diskutuoti žymius žemaičius, kurie savo gyvenimu bei moksline veikla jau yra įrodę žemaitiško žodžio galią.

Diskusijoje kalbėta apie istorinių žemaičių žemių įtaką dabartinėms lietuvių tarmėms (dr. J. Drungilas), šiuolaikinės regioninės žemaičių kalbos formavimąsi (dr. S. Vyniautaitė) ir apie kūrybines žemaitiško žodžio galias (dr. L. Sungailienė). Diskusijos organizatoriai pažymėjo, kad „*Gyvu žodžiu – ne tik pasakojimais ar dainomis, bet ir kasdiene buitine kalba – kuriama pridėtinė žemaitiškumo vertė, kurią kalbininkai vertina kaip vieną iš kalbos (tarmės, šnektos) gyvybingumo rodiklių*“.

Renginio organizatoriai tikėjosi, kad diskusija paskatins skaitytojus domėtis tiek istorine, tiek dabartine Žemaitija, o diskusijose dalyvių – skirtingų sričių mokslininkų – išvalgos ir patirtys bus naudingos aiškinantis įvairias žemaitiškumo sampratas. Tai, jų nuomone, ypač svarbu viešojoje erdvėje netylant svarstymams ir ginčams dėl žemai-

(Nukelta į 24 p.)

A. Salio knygos „Žemaičių tarmės, 1 dalis. Žemaičių tarmės krašto istorija“ viršelis. Dailininkas Rokas Gelažius

čių kalbos ir tarmės santykio, kartais nuklystant net į politinius užribius.

Prof. habil. dr. Danguolė Mikulėnienė leidinio „Žemaičių tarmės, 1 dalis. Žemaičių tarmės krašto istorija“ įžangoje rašo, kad A. Salio knyga „*Turinio požiūriu tai nelengvas, bet labai informatyvus skaitinys. Iš jo galima spręsti apie XX a. viduryje susiformavusios istorinės lietuvių dialektologijos ištakas ir esmę. Gimtosios tarmės studijas pradėjęs*

1933 m. A. Salio sudarytas žemaičių ir aukštaičių tarmių žemėlapis. Saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

nuo žemaičių gyventos teritorijos, remdamasis savo paties kruopščiai surinktais senosiose Kryžiuočių ordino kronikose užrašytais vietų vardais, Salys pirmiausia rekonstravo žemaičių gyventą plotą. Gaila, kad autorius taip ir neparašė antrosios disertacijos dalies, kuri turėjo būti skirta žemaičių šnektoms ir jų raidai.

Taigi, Saliui Žemaičių žemė pirmiausia kalbėjo vietų vardais... Kai kurios autoriaus įžvalgos tikrai bus naudingos ir aiškinantis įvairias žemaitiškumo sampratas. O svarbiausia – kartu su Saliu šio leidinio skaitytojai galės apmąstyti Salio nubrėžtą istorinės ir dabartinės Žemaitijos skirtį, kad sugrįžusiems prie istorinių ištakų nereikėtų sklęsti politinių ir ideologinių metodologijų paviršiais“.

Knygoje yra išspausdintas ir S. Vyniautaitės tekstas apie A. Salio disertaciją, pateikti pagrindiniai A. Salio mokslinės veiklos faktai bei datos.

Disertacijos įžanginėse pastabose A. Salys yra parašęs: „*Tas, kuris užsimojęs dabartinę žemaičių tarmę ir jos patarmes ne tik aprašyti, bet ir suprasti jų istoriją, turi pirma išsiaiškinti, kaip Žemaitija buvo apgyvendinta ir susipažinti su jos senaisiais tautiniais santykiais.*

Kadangi Lietuvos istorija ir istorinė geografija iki šiol apibūdinta tik bendrais bruožais, reikiamus parengiamuosius darbus mums teko atlikti patiems.

Čia negalėjome apsiriboti vien dabartiniu žemaičių tarmės plotu, bet turėjome aptarti visą Vakarų Lietuvą – į vakarus nuo Nevėžio, taigi, istorinę Žemaitiją“.

Išspausdintą disertaciją sudaro šie skyriai: „Žemaičių“ pavadinimas; „Kuršių Žemaitija“; „Žiemgalių Žemaitija“; „Lietuvių Žemaitija“; „Dykra“; „Žemaitijos ribos“; „Pakartotinis Dykros apgyvenimas“; „Dėl Klaipėdos krašto apgyvenimo“; „Sutrupinimai“; „Santrauka (Summary)“.

A. Salio asmenybė žemaičių kalbos ir rašto puoselėtojams itin svarbi ir tuo, kad būtent jis tarpukario metais konsultavo Telšiuose besitelkiančius žemaičius, kurie parengė žemaitiškos rašybos taisykles, jas paviėšino ir, vadovaudamiesi jomis, rašė bei skelbė savo tekstus spaudoje (pirmiausiai Telšiuose leistame savaitraštyje „Žemaičių prietelius“, o Antrojo pasaulinio karo metais – ir laikraštyje „Žemaičių žemė“). A. Salys minėtoms taisyklėms pritarė.